

машин для вирощування та збирання цукрового буряку, зернових культур, кукурудзи, машин для механізації кормозбирання, кормовиробництва і тваринництва.

У 1991 р. Всесоюзний науково-дослідний інститут випробування машин і обладнання для тваринництва та кормовиробництва реорганізовано в Український науково-дослідний інститут з випробування і прогнозування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва.

Таким чином, вченими Всесоюзного науково-дослідного інституту з випробувань машин і обладнання для тваринництва та кормовиробництва зроблено значний внесок у становлення системних галузевих наукових досліджень з механізації виробничих процесів. Доцільно виділяти кілька науково-організаційних етапів становлення і діяльності цієї установи: 1) період організації Української машиновипробувальної станції (1948–1958); 2) період інтенсивного розвитку та здобуття статусу головної установи з випробування машин для буряківництва (1959–1976); період організації науково-дослідного інституту та подальшого розвитку машиновипробувальної справи (1976–1990). У становлення даної установи визначальний внесок зробили: Л. В. Погорілий, О. А. Маковецький, В. С. Куліш, В. А. Шабранський, В. І. Кравчук, М. М. Луценко, О. М. Могильний, В. І. Кравчук, С. М. Коваль, В. М. Лях, А. С. Кушнар'єв та ін. З'ясовано, що основні наукові розробки вчених інституту стосувалися кормозбирання та кормовиробництва.

Потребують подальшого вивчення питання становлення наукових шкіл на базі Всесоюзного науково-дослідного інституту з випробувань машин і обладнання для тваринництва та кормовиробництва, розвитку машиновипробувальної справи у контексті діяльності неформальних творчих об'єднань.

Список використаних джерел

1. Погорілий Л. Історія зародження системи випробування сільськогосподарської техніки в Україні / Л. Погорілий, О. Мудрук, З. Шквиря // Техніко-технологічні аспекти розвитку та випробування нової техніки і технологій для сільського господарства України: зб. наук. пр. – Дослідницьке, 2003. – Вип. 6 (20), Кн. 1. – С. 43–51.
2. Погорілий Л. На зорі вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / Л. Погорілий // Техніка АПК. – 2003. – №9–10. – С. 37–38.
3. Погорілий Л. Становлення і розвиток машиновипробувань в Україні / Л. Погорілий // Техніка АПК. – 1998. – №3. – С. 4–6.
4. Погорілий Л. Становление и развитие систематических испытаний сельскохозяйственной техники в России и Украине / Л. Погорілий, В. Шабранський // Техніка АПК. – 2006. – №5. – С. 31–33.
5. Таргоня Н. С. Исторический аспект машиновипробувальної справи у творчому доробку академіка Л. В. Погорілого (1934–2003 рр.) / Н. С. Таргоня // Історія науки і біографістика. – 2008. – №3. – Режим доступу до журн.: http://www.nbub.gov.ua/e-journals/INB/2008-3/08_bey.pdf. – Доступ вільний. Зміст з екрану.

References

1. Pohorilyy L. Istoriya zarozhzhennya systemy vyprobuvannya sil's'kohospodars'koyi tekhniki v Ukraini / L. Pohorilyy, O. Mudruk, Z. Shkvyra // Tekhniko-tekhnologichni aspekty rozvytku ta vyprobuvannya novoyi tekhniki i tekhnolohiy dlya sil's'koho hospodarstva Ukrainy: zb. nauk. pr. – Doslidnyts'ke, 2003. – Vyr. 6 (20), Kn. 1. – S. 43–51.
2. Pohorilyy L. Na zori vitchyznyanoho sil's'kohospodars'koho mashynobuduvannya / L. Pohorilyy // Tekhnika APK. – 2003. – №9–10. – S. 37–38.
3. Pohorilyy L. Stanovlennya i rozvytok mashynovyprobuvan' v Ukraini / L. Pohorilyy // Tekhnika APK. – 1998. – №3. – S. 4–6.
4. Pogorelij L. Stanovlenie i razvitie sistematicheskikh ispytaniy sel'skohozyajstvennoj tehniky v Rossii i Ukraine / L. Pogorelij, V. Shabranskij // Tehnika APK. – 2006. – №5. – S. 31–33.

5. Tarhonya N. S. Istorychnyy aspekt mashyno vyprobuval'noyi spravy u tvorchomu dorobku akademika L. V. Pohoriloho (1934–2003 rr.) / N. S. Tarhonya // Istoriya nauky i biohrafistyka. – 2008. – №3. – Rezhym dostupu do zhurn.: http://www.nbub.gov.ua/e-journals/INB/2008-3/08_bey.pdf. – Dostup vil'nyy. Zmist z ekranu.

Bey R. V., Candidate of Technical Sciences, Director, SSI «Ukrainian Research Institute of Alcohol and Biotechnology of Food Products» (Ukraine, Kyiv), bey_roman@ukr.net

All-Union Scientific Research Institute for Testing of Machines and Equipment for Animal Husbandry and Fodder Production (1948–1990)

The author has disclosed the preconditions of formation and basic scientific and organizational periods of the All-Union Scientific Research Institute for Testing of Machines and Equipment for Animal Husbandry and Fodder Production activities of the in the second half of the 40s – 80s of the XX century. The characteristic of the main directions of its activity, its scientist contribution to the development of problems of mechanization of labor-intensive processes in animal husbandry and comprehensive mechanization of farm animals has been shown. The author has established that the main scientific developments of the Institute for the livestock industry included mechanization feed and milking machine. The researching is based on the use of complex of general scientific, structural and functional, historical methods, as well as a large base of source.

Keywords: mechanization of production processes, animal husbandry, machine milking, fodder production.

Бей Р. В., кандидат технических наук, директор, ДНУ «Украинский научно-исследовательский институт ширта и биотехнологии продовольственных продуктов» (Украина, Киев), bey_roman@ukr.net

Всесоюзный научно-исследовательский институт по испытанию машин и оборудования для животноводства и кормопроизводства (1948–1990)

Автором раскрыты предпосылки становления и основные научно-организационные периоды деятельности Всесоюзного научно-исследовательского института по испытанию машин и оборудования во второй половине 40-х – 80-ые годы XX ст. Приведена характеристика основных направлений его деятельности, вклад его ученых в разработку проблем механизации трудоемких процессов в животноводстве и комплексную механизацию животноводческих ферм. Установлено, что основные научные разработки института для отрасли животноводства предусматривали механизацию кормопроизводства и машинное доение. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных, структурно-функциональных и исторических методов, а также обширной базы источников.

Ключевые слова: механизация производственных процессов, животноводство, машинное доение, кормопроизводство.

УДК 636.082:009

Бородай І. С.,
доктор історичних наук, завідувач відділу інтелектуальної власності, маркетингу інновацій та аспірантури, Інститут розведення і генетики тварин НААН (Україна, Чубинське), irinaboroday@online.ua

СТАНОВЛЕННЯ ФІЗІОЛОГІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Автором поставлено за мету висвітлити основні віхи становлення фізіології сільськогосподарських тварин в Україні. Показано, що її теоретичну і методологічну основу складають наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених з загальної фізіології, яка оформилася як самостійна наука на півсторіччя раніше. Обґрунтовано, що предтечею становлення даної галузі знання була її інституцізація. Охарактеризовано основні наукові напрями, що сформувалися на етапі її становлення. Доведено, що українським ученим належить пріоритет у розробленні фізіологічних основ годівлі сільськогосподарських тварин. Дослідження ґрунтуються на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів, а також широкої джерельної бази, основу якої складають архівні документи.

Ключові слова: сільськогосподарські тварини, тваринництво, фізіологія, годівля.

На сучасному етапі збільшення виробництва продуктів тваринництва та зростання їх якості ґрунтується як на основі створення стабільної кормової бази, активізації селекційно-плеємної роботи, так і на врахуванні

фізіологічних закономірностей сільськогосподарських тварин. Висока продуктивність – результат інтенсифікації фізіологічних процесів тваринного організму, вивчення і розуміння яких дозволяє на науковій основі максимально використовувати їх резервні сили для потреб людини. Фізіологія сільськогосподарських тварин є теоретичною основою таких спеціальних галузей науки, як годівля, клінічна діагностика, терапія, зоогігієна, розведення, хірургія, акушерство, штучне осіменіння. Це зумовлює актуальність вивчення наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних учених у даній галузі, їх використання як теоретичної і методологічної основи при виробленні сучасної стратегії ведення тваринництва.

На основі історіографічного аналізу проблеми встановлено, що окремі аспекти еволюції фізіології сільськогосподарських тварин були висвітлені в наукових працях К. Р. Вікторова, В. М. Волощука, В. І. Георгієвського та ін. [1–4]. Однак до цього часу ґрунтовно не вивчено основні чинники її становлення, зокрема не розкрито значення інституцізації, не охарактеризовано внесок вітчизняних учених у розроблення її основних концептуальних положень. З огляду на це зазначені завдання висувалися на перший план при проведенні даного дослідження. Автором використано історичні (порівняльно–історичний, предметно–хронологічний), загальнонаукові (аналіз, синтез, логічний) та джерелознавчий методи дослідження.

Фізіологія як наука веде свій початок від робіт англійського лікаря В. Гарвея, який у 1628 р. сформулював уявлення про велике і мале кола кровообігу. Важливими досягненнями фізіології, які визначили її наступну спрямованість, стали відкриття в першій половині XVII ст. французьким ученим Р. Декартом і в XVIII ст. чеським ученим Й. Прохаскою рефлексорного принципу, згідно з яким діяльність організму є відображенням зовнішніх подразнень, що здійснюються через центральну нервову систему.

В XVIII ст. в фізіології запроваджуються фізичні і хімічні методи дослідження. Італійський учений Дж. Бореллі наприкінці XVII ст. використав закони механіки для пояснення механізму дихальних рухів тварин. Англійський дослідник С. Гейлс визначив величину кров'яного тиску, французький учений Р. Реомюр та італійський натураліст Л. Спалланцані дослідили хімізм травлення. Французький учений А. Лавуазьє дослідив процеси окислення, тоді як італійський учений Л. Гальвані відкрив біоелектричне явище в організмі [1].

Як засвідчив аналіз, початок розвитку фізіології в Російській імперії відноситься до першої половини XVIII ст., відколи в Петербурзькій Академії Наук було відкрито кафедру анатомії і фізіології, яку очолив Д. Бернуллі. Важливими для становлення даної галузі знання стали дослідження М. В. Ломоносова, який надавав важливого значення хімії в пізнанні фізіологічних процесів, та Л. Ейлера з питань біофізики руху крові.

У оформленні фізіології сільськогосподарських тварин як самостійної науки важливу роль відіграв медичний факультет Московського університету, де викладання основ фізіології та анатомії було розпочато С. Г. Забеліним. Самостійну кафедру фізіології в університеті, яку очолив М. І. Скіадан, було відкрито в 1776 р. Перша дисертація з фізіології тварин була виконана в 1794 р. Ф. І. Барсуку–Моїсєєвим і присвячена

їх диханню. В кінці XVIII ст. фізіологія тварин також отримала розвиток в Петербурзькій медико–хірургічній академії. Визначальне значення для її становлення мали досягнення органічної хімії, відкриття закону збереження і перетворення енергії, клітинної будови організму, створення теорії еволюційного розвитку органічного світу тощо [4].

За результатами дослідження її теоретичну і методологічну основу складали наукові розробки зарубіжних і вітчизняних учених з загальної фізіології. Так, важливого значення набуло відкриття в 1828 р. німецьким хіміком Ф. Велером можливості синтезу з неорганічних речовин органічної сполуки – сечовини, що підірвало віталістичні уявлення про особливі властивості хімічних сполук організму. Ці досліді поклали початок аналізу хімічних сполук, що брали участь у побудові організму і обміні речовин.

Для становлення фізіології сільськогосподарських тварин важливе значення також мали дослідження з фізіології нервово–м'язової тканини. Німецький вчений Е. Дюбуа–Реймон запропонував перший індукційний апарат, німецький фізіолог К. Людвіг винайшов у 1847 р. кімограф, поплавковий манометр для реєстрації кров'яного тиску, кров'яний годинник для реєстрації швидкості кровообігу та ін. Французький учений Е. Марей винайшов прилад для реєстрації руху грудної клітки, італійський дослідник А. Моссо запропонував прилад для вивчення кровонаповнення органів, прилад для дослідження втоми і ваговий стіл для вивчення перерозподілу крові, які також застосовувалися при проведенні дослідів з тваринами [1].

Дослідження електричних явищ в організмі, розпочаті італійськими вченими Л. Гальвані і А. Вольтом, були продовжені німецькими вченими Дюбуа–Реймоном, Л. Германом. Російські вчені І. М. Сеченов і В. Я. Данилевський вперше зареєстрували електричні явища в центральній нервовій системі. Зокрема, видатне значення для розвитку фізіології тварин мали роботи І. М. Сеченова, що відкрив в 1862 р. процес гальмування в центральній нервовій системі. Під впливом його досліджень С. П. Боткін і І. П. Павлов ввели в фізіологію поняття нервізму, тобто уявлення про переважне значення нервової системи в регулюванні фізіологічних функцій і процесів в живому організмі. Вивчення впливу нервової системи на функції організму стало традиційним напрямом для російської і радянської фізіології. Значний розвиток отримала експериментально–хірургічна методика для спостереження над функціями внутрішніх органів. Так, І. П. Павлов встановив основні закономірності в роботі травних залоз, механізм їх нервової регуляції, зміну складу травних соків залежно від характеру травлення. Ученим також встановлено основні закономірності утворення і гальмування умовних рефлексів, що дозволило на об'єктивній основі вивчати психічні процеси, що лежать в основі поведінки тварини і людини.

В XX ст. започатковано дослідження процесу нервового збудження методами фізичної хімії. Іонна теорія збудження, запропонована російським ученим В. Ю. Чаговцем, була розвинена в працях німецьких учених Ю. Бернштейна, В. Нернста і російського дослідника П. П. Лазарева. У роботах англійських учених П. Бойла, А. Хіджкіна, А. Хакслі і Б. Каца отримала розвиток мембранна теорія збудження. Радянський цитофізіолог Д. М. Насонов встановив роль клітинних

білків у процесах збудження. Розвиваючи уявлення про інтегративну діяльність нервової системи, австралійський фізіолог Дж. Еклс розробив вчення про мембранні механізми синаптичної передачі [4].

На основі аналізу архівних документів встановлено, що фізіологія сільськогосподарських тварин на українських землях виділилася як самостійна наукова галузь в другій половині XIX ст., основним фактором її становлення була інституцізація. У 1842 р. в складі медичного факультету Університету Святого Володимира відкрито кафедру фізіології здорової людини, яка набула особливого розвитку з 1910 р. під керівництвом В. Ю. Чаговця. До кола наукових інтересів вченого також увійшли питання фізіології травлення тварин [7, арк. 5]. Першу кафедру сільськогосподарських тварин організовано в 1851 р. при Харківському ветеринарному інституті, яку очолив професор Г. А. Полюта. Розпорядженням Міністерства внутрішніх справ від 21 червня 1881 р. при Львівській ветеринарній школі створено кафедру фізіології та продуктів тваринництва, у становлення якої зробив значний внесок професор А. Баранський [3].

Перші дослідження з фізіології сільськогосподарських тварин проведено професорами В. Я. Данилевським (Харківський ветеринарний інститут, 1879–1903), М. В. Рязанцевим (Харківський ветеринарний інститут, 1893–1905), В. Ю. Чаговцем (Університет Святого Володимира, 1913), І. В. Бельговським (Університет Святого Володимира, 1907, 1913). Зокрема, останнім підготовлено магістерську дисертацію «До вчення про травну діяльність підшлункової залози» та докторську – «Матеріали до вивчення про сичужне травлення у жуйних» [6, арк. 14–15]. М. В. Рязанцевим проведено перші досліді з фізіології травлення сільськогосподарських тварин із застосуванням методів і методик І. П. Павлова, сформульовано гіпотезу щодо ефектів їжі, яка суттєво змінила уявлення про її специфічну динамічну дію [9, арк. 24–25]. На базі Київського політехнічного інституту професором М. П. Чирвинським вперше розроблено наукові основи годівлі, що ґрунтуються на фізіолого-біохімічних закономірностях травлення [8, арк. 114]. Перший в країні курс «Фізіологічні основи годівлі сільськогосподарських тварин» у 1906 р. започаткував професор В. П. Устьянцев в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства і лісівництва [5, арк. 8].

Таким чином, теоретичну і методологічну основу фізіології тварин складають наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених з загальної фізіології, яка оформилася як самостійна наука на півсторіччя раніше. Предтечею становлення даної галузі знання була її інституцізація. На українських землях перші кафедри фізіології тварин відкрито в другій половині XIX ст. Першими вищими навчальними закладами, на базі яких отримала розвиток фізіологія сільськогосподарських тварин, були Харківський ветеринарний інститут, Ново-Олександрійський інститут сільського господарства і лісівництва, Університет Святого Володимира, Київський політехнічний інститут. Для цього періоду були пріоритетними розробки з фізіології травлення сільськогосподарських тварин. Біля витоків становлення фізіології сільськогосподарських тварин на українських землях були І. В. Бельговський, М. В. Рязанцев, М. П. Чирвинський, В. Ю. Чаговець та ін.

За даною проблематикою потребують додаткових досліджень механізми наукової творчості вчених, їх

ментальності – соціально-культурні уявлення про час і простір, в якому вони жили та здійснювали науковий пошук. Необхідне наукове вирішення проблеми міжособистісних зв'язків учених, їх професійних і партнерських взаємовпливів.

Список використаних джерел

1. Викторов К. Р. Физиология домашних животных / К. Р. Викторов. – М.: Сельхозгиз, 1948. – 572 с.
2. Волощук В. М. Діяльність науково-дослідних установ України з розвитку фізіології травлення тварин у XX столітті / В. М. Волощук, К. Є. Юдіна // Вісник НТУ «ХПІ». – Х., 2014. – №59 (1101). – С.52–64.
3. Волощук В. М. Розвиток зоотехнічної науки з проблем фізіології травлення тварин у навчальних закладах України / В. М. Волощук, К. Є. Юдіна // Гілея: науковий вісник, збірник наукових праць. – К., 2014. – Вип.89 (10). – С.164–169.
4. Георгиевский В. И. Физиология сельскохозяйственных животных / В. И. Георгиевский. – М.: Агропромиздат, 1990. – 512 с.
5. Державний архів м. Києва. – Ф.16. – Оп.465. – Спр.4820. – 16 арк.
6. Там само. – Ф.18. – Оп.2. – Спр.17. – 31 арк.
7. Там само. – Ф.18. – Оп.2. – Спр.275. – 14 арк.
8. Там само. – Ф.18. – Оп.2. – Спр.284. – 240 арк.
9. Державний архів Харківської обл. – Ф.1773. – Оп.11. – Спр.7. – 501 арк.

References

1. Viktorov K. R. Fiziologija domashnih zhivotnyh / K. R. Viktorov. – M.: Sel'hozgiz, 1948. – 572 s.
2. Voloshchuk V. M. Diyal'nist' naukovо-doslidnykh ustanov Ukrayiny z rozvytku fiziologiyi travlennya tvaryn u XX stolitti / V. M. Voloshchuk, K. Ye. Yudina // Visnyk NTU «KhPI». – Kh., 2014. – №59 (1101). – S.52–64.
3. Voloshchuk V. M. Rozvytok zootekhnichnoy nauky z problem fiziologiyi travlennya tvaryn u navchal'nykh zakladakh Ukrayiny / V. M. Voloshchuk, K. Ye. Yudina // Hileya: naukovyy visnyk, zbirnyk naukovykh prats'. – K., 2014. – Vyp.89 (10). – S.164–169.
4. Georgievskij V. I. Fiziologija sel'skhozajstvennyh zhivotnyh / V. I. Georgievskij – M.: Agropromizdat, 1990. – 512 s.
5. Derzhavnyy arkhiv Kyieva. – F.16. – Op.465. – Spr.4820. – 16 ark.
6. Tam samo. – F.18. – Op.2. – Spr.17. – 31 ark.
7. Tam samo. – F.18. – Op.2. – Spr. 275. – 14 ark.
8. Tam samo. – F.18. – Op.2. – Spr. 284. – 240 ark.
9. Derzhavnyy arkhiv Kharkivs'koyi obl. – F.1773. – Op.11. – Spr.7. – 501 ark.

Boroday I. S., Doctor of Historical Sciences, head of the Department of Intellectual Property, Innovation Marketing and Postgraduate Study of Institute of Animal Breeding and Genetics of the NAAS (Ukraine, Chubinskoe), irinaboroday@online.ua

Becoming of farm animal physiology in the Ukrainian lands

The author set a goal – to highlight the major milestones of becoming the physiology of farm animals in Ukraine. He has shown that its theoretical and methodological basis is scientific development of domestic and foreign scientists on the general physiology that was formed as a separate science half a century earlier. It is proved that the prerequisite for the development of this branch of knowledge was its institutionalization. Characteristics of the main research directions that have formed at the stage of its formation were given. It is proved that Ukrainian scientists have priority in the development of the physiological bases of animal feeding. The researching is based on the use of complex of general scientific, structural and functional, historical methods, as well as a large base of source, which becomes the basis of archival documents.

Keywords: farm animals, animal husbandry, physiology, feeding.

Boroday I. S., доктор исторических наук, начальник отдела интеллектуальной собственности, маркетинга инноваций и аспирантуры, Институт разведения и генетики животных НААН (Украина, Чубинское), irinaboroday@online.ua

Становлення фізіології сільськогосподарських тварин на українських землях

Автором поставлена цель – осветить основные вехи становления физиологии сельскохозяйственных животных в Украине. Показано, что ее теоретическую и методологическую основу составляют научные разработки отечественных и зарубежных ученых по общей физиологии, которая сформировалась как самостоятельная наука на полстолетия раньше.

Обосновано, что предпосылкой становления данной отрасли знания была ее институционализация. Приведена характеристика основных научных направлений, которые сформировались на этапе ее становления. Доказано, что украинским ученым принадлежит приоритет в разработке физиологических основ кормления сельскохозяйственных животных. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных, структурно-функциональных и исторических методов, а также обширной базы источников, основу которой составляют архивные документы.

Ключевые слова: *сельскохозяйственные животные, животноводство, физиология, кормление.*

* * *

УДК 94:797(477.73)

Вербицкий В. А.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації, Чорноморський державний університет ім. Петра Могили (Україна, Миколаїв), v.verbitskiy@mail.ru

3 ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОГО ВОДНОГО СПОРТУ НА МИКОЛАЇВЩИНІ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Розглянуто питання організації занять водними видами спорту серед учнів середніх шкіл м. Миколаєва. Встановлено, що заняття з веслування, плавання та вітрильного спорту в миколаївських гімназіях починають проводити з 1903 р. Зазначено, що шкільний водний спорт розвивався в рамках програми розвитку водних видів спорту, прийнятою керівництвом Одеського навчального округу. Активну участь в популяризації спорту брало керівництво округу, дирекція навчальних закладів, місцеві яхт-клуби. Для організації занять в Миколаєві був створений єдиний в окрузі учнівський яхт-клуб. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що вихованці миколаївських шкіл йшли в авангарді розвитку учнівського водного спорту, про що свідчать масштаби, рівень та якість підготовки учнів-спортсменів, результати їх виступів на різного роду змаганнях тощо.

Ключові слова: *водний спорт, навчальні заклади, змагання, човни, учнівський яхт-клуб.*

За свою багатовікову історію український народ досяг значних успіхів в різних сферах діяльності. Вагоме місце серед них займають здобутки українців в області спорту. Вивчення спортивного минулого України давно стало предметом дослідження вітчизняних істориків. Завдяки наполегливій роботі вчених багато невідомих раніше фактів зі спортивного минулого нашої країни стали сьогодні загальновідомими суспільству.

Науковці зверталися до різних аспектів спортивної тематики. Одним з напрямків досліджень стало вивчення питань впровадження фізичного виховання, а також різних видів спорту в програму навчальних закладів. Серед загальної кількості робіт, що вийшли останнім часом, відзначимо наукові розвідки А. С. Бондар [2] та Н. Ю. Довгань [6]. У них на основі фактичного матеріалу проаналізовано розвиток фізичного виховання в середніх школах Слобожанщини та південного регіону України. Цікаві факти з історії розвитку водних видів спорту на Миколаївщині містять в собі роботи Л. П. Сергієнко [12], М. Б. Козиря [7], Б. Л. Арова [1]. Окремо відзначимо роботу І. Г. Бондаренко [3], в якій авторка спробувала висвітлити розвиток веслування на Миколаївщині.

Аналізуючи науково-публіцистичну літературу, а також наявну джерельну базу, ми дійшли висновку, що питанням впровадження окремих видів спорту в практику навчальних закладів дореволюційного періоду приділялося недостатньо уваги. В архівних та бібліотечних фондах знаходиться значна кількість цікавих, раніше не досліджених матеріалів, оприлюднення яких збагатило би уявлення про хід розвитку спорту серед школярів загалом та водних видів зокрема.

Мета дослідження – на підставі нових документів дещо глибше дослідити процес становлення й розвитку водних видів спорту в практиці загальноосвітніх установ м. Миколаєва. Основні завдання статті – проаналізувати рівень розвитку водних видів спорту на Миколаївщині, визначити роль держави, спортивних організацій та керівництва Одеського навчального округу, окремих навчальних закладів в цьому процесі.

Заснування у Миколаєві шкільного водного спорту тісно пов'язано з історією міста, його розвитку в Одеському навчальному окрузі тощо. Так, ще з середини ХІХ ст. в Миколаєві починають готувати плавців, завданням яких було рятувати робочих, які падали у воду під час будівництва кораблів. Крім того, значну частину робітників суднобудівного заводу навчали елементам веслування. Підготовкою веслярів займалися військові моряки адміралтейства. Поступово почали впроваджуватися змагання з веслування та плавання. Одним із перших змагань, які проводилися в Миколаєві, були змагання з веслування на байдарках на півтори милі, які відбулися у 1857 р. Дистанція проходила на річці Південний Буг в районі сучасного заводу ім. 61 Коммунара. У змаганнях брали участь в основному військові моряки.

Перші спроби ввести заняття водними видами спорту в практику навчальних закладів Одеського навчального округу відносяться на кінець ХІХ ст. Піонером у цій справі виявилось Севастопольське Костянтинівське реальне училище, яке в 1894 р. організувало для своїх учнів уроки веслування. Через рік, влітку 1895 р., водним спортом починають займатися учні 6 середніх шкіл м. Одеси: Рішельєвської 2-ї, 3-ї, 4-ї гімназій, реального та міського училищ [10]. Згодом, ініціативу підтримали студенти Імператорського Новоросійського університету. 15 вересня 1896 року четвірка, сформована з вихованців цього закладу, вперше взяла участь у пергонах з веслування, що проводилися серед членів Вітрильного гуртка Чорноморського яхт-клубу [9, с. 16].

Датою заснування шкільного водного спорту в Миколаєві з впевненістю можна вважати 1903 рік. Саме цього року в Миколаївському реальному училищі вперше почали проводитись заняття з веслування, плавання і вітрильного спорту. Через 5 років до них приєдналися учні Миколаївської Олександрівської гімназії.

З перших же днів водний спорт був доволі популярним серед миколаївських гімназистів. За наявними даними, у 1909 р. у навчальних закладах Миколаєва веслуванням займалося 78 чол. (35 чол. в Миколаївському реальному училищі і 43 чол. в Миколаївській гімназії), а навчальним закладам належало 2 човна різного типу. Більше спортсменів на той час було тільки в Одеських навчальних закладах (241 чол.) і у навчальних закладах м. Севастополя (178 чол.). [17, с. 46-48].

У наступні роки водний спорт продовжував розвиватися. До місцевої гімназії та реального училища приєдналось Миколаївське середнє механіко-технічне училище. Починаючи з 1913 року в школах м. Миколаєва веслуванням займався вже 149 чол. Найбільше веслувальників було у Миколаївській Олександрівській гімназії – 105 чол., що складало близько 30 % від загальної кількості учнів (309 чол.) [8, с. 186-187].

Щорічно, з метою популяризації водного спорту, серед учнів миколаївських гімназій проводились гонки на шлюпках. Перші перегони пройшли 3 серпня 1908 року.